

ליקוטי מוהר"ן בפרשה – 275

פרשת דברים / מאת הר"ג אליהו עטייה שליט"א

ספרי מעשיות מעשה יג משנה תורה

ליקול השיעור במילי:
6537488@gmail.com

'משה מפי עצמו אמר' – וכי משה אומר משהו מעצמו? / שכניה מדברת מתוך גרונן / קשר הפרשה וההפטר – בין קינת משה לחזון ישעיהו / נבואת משה ונבואת 'חזון' / חזקיהו המלך וישעיהו הנביא / חטאם של מנשה ורבעקה / שלוש הקושיות ששאל משה את ישעיהו הנביא / מדוע נענש ישעיהו / תירוץ הגמ' לשאלות מנשה / נבואת חזון מול נבואת דיבור – האזינו ושמעו / גאונות הרוג'לבר והאור שמח / גאונות הרוג'לבר ושלש הבחינות בדיבור של משה / חכמה, בינה ודעת / לכתר זכה ר' עקיבא / חכמים מצא נבונים לא מצא 'נבונים' לא מצאתי / ספר דברים בא להשלים לעם ישראל את מעלת ה'נבונים' / ההבדל בין נבואת משה לנבואת ישעיהו / ספר דברים כ'זכרון' – מחלוקת התנאים במגילה / מהות הזיכרון – כשהדבר אינו מול העיניים / שמונת בעלי הזיכרון בסיפורי מעשיות / הבעטליר העיוור שזכר 'לא כלום' / עוד סיפור על הרוג'לבר והאור שמח / זיכרון זה לא מה שלמדת הרגע! / אפרו של יצחק מונח לפני – מתי אין צורך בזיכרון? / שלמות הזיכרון של הבעטליר העיוור / אני זוכר 'לא כלום', כי אני נמצא שם ורואה / מחלוקת התנאים: האם ספר דברים הוא 'זיכרון' / ההבדל העמוק בין שאר החומשים לספר דברים / מעלת דור המדבר – ביטול גמור ללא 'נבונים' / לא רצו לומר מעצמם דבר שלא שמעו משה / הצורך ב'נבונים' כשהרבי מסתלק – התיקון של ספר דברים / עכשיו הזמן לבנות בישראל נבונים / כל מה שכתב בספר דברים זה דאורייתא / רש"י הקדוש – 'אחיה של התורה' המבין דבר מתוך דבר / חורבן הבית כי הצדיק אבד וגם נבונים אין / משיח – התיקון של הבנת דבר מתוך דבר

השיעור לרפואה שלימה של שרון בן נעמי נעמי 'אל נא רפא נא' ולעילוי נשמת אולגה (חולה) בת סימי ומאיר זכרונה לברכה

'משה מפי עצמו אמר' – וכי משה אומר משהו מעצמו?

א. בעזרת ה' השבת נתחיל את ספר דברים. לספר דברים ישנו שם נוסף 'משנה תורה'. והשם הקדוש הזה איננו רק כינוי בעלמא, כי כבר שם זה נזכר בדברי הגמרא ובזוהר הקדוש, והרי ששם 'משנה תורה' – הוא המהות של 'ספר דברים'. ויש בו עניין מיוחד השונה משאר החומשים.

וכדי לבאר את הדברים, נקדים: לגבי ספר דברים מצינו קושיא, שהרי הגמרא אומרת (מגילה לא: סנהדרין עט:): "קללות שֶׁבְּמִשְׁנֵה תוֹרָה מִשֶּׁה מִפִּי עֲצָמוֹ אֶמְרָן". ולבאורה קשה, וכי משה אומר תורה "מפי עצמו", הרי כל התורה כולה היא מפי הקב"ה? וכך מצינו כשלוקח אהרן הכהן את הקטורת ועמד לעצור את המגפה, אמר לו מלאך המוות: "מה אתה עוצר אותי? אני שליח של הקדוש ברוך הוא". והשיבו אהרן שמשה רבינו ציוני לעכב על ידך. אמר מלאך המות אני שלוחו של מקום ואתה שלוחו של משה, איך אשמע לך. אמר לו אהרן: משה אינו אומר כלום מליבו אלא מפי הגבורה, אם אין אתה מאמין, הרי הקב"ה ומשה בפתח אהל מועד, בא עמי ושאל, ע"כ. א"כ כיצד אומרת הגמרא על ספר דברים שמשה אמר את הקללות בפרשת כי תבוא מפי עצמו?

שכינה מדברת מתוך גרונן

ב. והתשובה לזה, כפי שמבואר בזוהר הקדוש בכמה וכמה מקומות (זוהר פנחס ח"ג דף ר"ט. ודף רלב. ואתחנן דף רסא. ודף רסה.), על הדיבור של משה בספר דברים נאמר: "שְׁכִינָה מְדַבֶּרֶת מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ". וזהו ההבדל המהותי בין שאר החומשים לבין חומש דברים. ובכדי להבין זאת היטב, נעמיק קודם בבחינות השונות של הנבואה.

קשר הפרשה וההפטר – בין קינת משה לחזון ישעיהו

ג. הנה השבת נקרא את פרשת דברים, וכן נקרא את ההפטר של חזון ישעיהו בן אמוץ – 'שבת חזון'. וישנם כמה הקשרים נפלאים בין הפרשה להפטר. למשל, משה רבינו מקונן בפרשה על ישראל, ואומר (דברים א, יב): "אֵיכָה אֶשָּׂא לְבָדִי טָרְחָכָם וּמִשָּׁאֲכָם וְרִיבָכֶם". וכן

מצינו שגם ישעיהו נושא קינה על ירושלים ואומר (ישעיהו א, כא): "אֵיכָה הִיְתָה לְזוֹנָה קָרְיָה נְאֻמָּה מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יֵלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרֻצָּחִים". ולאחר מכן בתשעה באב אנו אומרים עוד 'איכה' – השלישית, שהיא קינתו של ירמיהו הנביא (איכה א, א): "אֵיכָה יֵשְׁבָה בְּדָד הָעִיר רַבָּתִי עִם הִיְתָה פְּאֻלְמָנָה". הרי לנו קשר בין הפרשה להפטר, בקינת של 'איכה'.

נבואת משה ונבואת 'חזון'

ד. אמנם, ישנו עוד דבר: הפטרת שבת זו, שעל שמה נקראת השבת 'שבת חזון', פותחת במילים (ישעיהו א, א) "חֲזוֹן יִשְׁעִיָהוּ בֶן אֲמוּץ". זו הפתיחה של ספר ישעיהו, והרי שנבואתו של ישעיהו מוגדרת כ'חזון'. לעומת זאת, נבואתו של משה רבינו היא בבחינה עליונה של נבואה, ובחינה של שכינה מדברת מתוך גרונן. ועלינו להבין היטב מהו ההבדל ביניהם.

חזקיהו המלך וישעיהו הנביא

ה. מצינו גמרא (יבמות מט:): האומרת שמעון בן עזאי אומר, מצאתי מגילת סתרים בירושלים ובה נכתב: "מְנַשֶּׁה הָרַג אֶת יִשְׁעִיָהוּ". ישעיהו היה סבו מצד האמא של המלך מנשה. הגמרא (ברכות י.) מספרת את השתלשלות הדברים: חזקיהו המלך (אביו של מנשה) לא רצה להתחתן, משום שראה ברוח הקודש שעתידים לצאת ממנו בנים לא טובים, בנים שיכעיסו חלילה את הקב"ה. ואמר לעצמו: בשביל מה לי להתחתן ולהביא ילדים כאלו לעולם שיכעיסו את ה'? אבל הקב"ה לא הסכים עמו, והביא עליו חולי גדול.

ובא אליו ישעיהו הנביא שהיה בן דודו של המלך חזקיהו, שהרי אמוץ (אביו של ישעיהו) ואמציה (אביו של עוזיהו וסבו של חזקיהו) אחים היו, ואמר לו (ישעיהו לח, א): "צֹו לְבִיתְךָ כִּי מֵת אֶתָּה וְלֹא תִחְיֶה". שאלו חזקיהו, "מאי כולי האי"? מה קרה שנגזרה עלי גזירה כה קשה? השיבו ישעיהו: משום "דְּלֹא עֲסַקְתָּ בְּפִרְיָה וּבְרִיָּה". נכון שעסקת בתורה, אך את המצווה הראשונה בתורה לא קיימת! ענה חזקיהו לישעיהו: כי ראה ברוח הקודש שיהיו לו ילדים שיכעיסו את ה', ובשביל מה שיתחתן ויביא כאלה ילדים? אמר לו ישעיהו: אתה תעשה את מה שאתה מופקד ומצווה לעשות – היינו מצות פריה ורביה, והקדוש ברוך הוא יעשה הטוב בעיניו, זה אינו עניין שלך.

מיד הציע חזקיהו המלך: נעשה שידוך, אני אקח את הבת שלך לאישה, ואולי בזכותי ובזכותך יחד, נזכה לבטל את הגזירה! וכך אכן הווה, ברוך ה', חזקיהו התחתן עם בתו של ישעיהו.

חטאם של מנשה ורבעקה

ו. מנישואין אלו נולדו מנשה ורבעקה, חזקיהו המלך היה נושא אותם על כתפיו, אחד על ימינו ואחד על שמאלו, ולוקחם לתלמוד תורה. פעם אחת, בעודם על כתפיו, שמע חזקיהו את מנשה ורבעקה מדברים דברי הבל ושטות, ואומרים זה לזה: "כמה יפה ראשו של אבא להקטיר עליו לעבודה זרה!", לא פחות ולא יותר. מיד ששמע זאת חזקיהו, כעס עליהם, ותפס את שניהם וחבט אותם בכח על הרצפה. רבעקה מת במקום (אין זה רבעקה המוכר לנו מאוחר יותר אצל נבוכדנצר, היו שניים, וזה מת עתה), ואילו מנשה נשאר חי, ואכן מנשה חטא והחטיא את ישראל הרבה כפי שראה קודם לכן חזקיהו.

שלוש הקושיות ששאל מנשה את ישעיהו הנביא

ז. כשמלך מנשה לאחר אביו חזקיהו, קרא לסבו ישעיהו הנביא ואמר לו: "אתה חייב מיתה!". תמה ישעיהו ושאל: "למה? מה קרה? אני סבא שלך, מה אתה מדבר אליי כך?". אמר לו מנשה: "אתה אומר דברים שאינם כדברי משה רבינו!". תמה ישעיהו: "אני לא כמו משה רבינו? הרי אני כל הזמן רק מדבר את תורת משה!". אמר לו מנשה: "יש לי שלוש שאלות עליך!".

שאלה ראשונה: משה רבינו אמר (שמות לג, כ): "כי לא יראני האדם וחי", ואילו אתה אמרת, כפי שמפטירים בפרשת יתרו (ישעיהו ו, א): "וְאַרְאֶה אֶת ה'". והרי אי אפשר לראות את ה' ואיך אמרת שראית את ה'?

שאלה שנייה: משה רבינו אמר (דברים ד, ז): "כי מי גוי גדול אשר לו אֱלֹהִים קרבים אֵלָיו כֹּה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאנוּ אֵלָיו" – משמע שתמיד אפשר לפנות אל ה' והוא נמצא, ואילו אתה אמרת (ישעיהו נה, ו): "דְּרָשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ קְרָאָהוּ בְּהִיוֹתוֹ קְרֹב" – שמשמעו שיש לדרוש ולקרא לה' רק כשנמצא קרוב אלינו?

שאלה שלישית: בתורה כתוב (שמות כג, כו): "אֵת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא", כלומר כמה שנגזר על האדם כך הוא חי, ואילו אתה אמרת לאבא שלי חזקיהו (ישעיהו לח, ה): "וְהוֹסַפְתִּי עַל יָמֶיךָ חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה"?

מדוע נענש ישעיהו

ח. ראה ישעיהו ששאלותיו של מנשה באות אך ורק לקנטר ולא כדי לשמוע תשובות, ויהרג אותי בכל מקרה. לכן הבין שאם יענה לו, יעשה את נכדו לחוטא במזיד, והעדיף לשתוק כדי לא לתת לו תירוץ שהרג אותו בגלל אלו הקושיות. ומה עשה ישעיהו? אמר את 'השם המפורש' (יבמות מט): "וְאַבְלַע בְּאֶרֶץ" – נעלם לו ונבלע בתוך עץ ארז. מה עשה מנשה הרשע הגדול? ציווה להביא מסור, אף שראה שישעיהו נכנס בעץ בדרך נס, והתחיל לנסר את העץ. וכאשר הגיע המסור בדיוק לפה של ישעיהו – מת ישעיהו ונח נפשיה.

שואלת הגמרא: למה באמת נענש ישעיהו הצדיק? והשיבה שהייתה קפידא בשמים על ישעיהו, על שאמר (ישעיהו ו, ה): "וּבְתוֹךְ עִם טָמֵא שְׁפָתַי אֲנִי יוֹשֵׁב" – שאמר חלילה קטגוריה על עם ישראל שהם טמאי שפתיים, ואז כתוב (שם ו-ו): "וַיֵּצֵא אֱלֹהִי אֶחָד מִן הַשְּׁרָפִים וַיִּבְדֹּד רִצְפָּה בְּמִלְקָחִים לְקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ, וַיָּצַע עַל פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נֹגֵעַ זֶה עַל שְׁפָתֶיךָ וְסֹר עֲזָנְךָ וְחִטָּאתְךָ תִּכְפֹּר", ובמדרש (שיר רבה א, א וז): "רצפה" – רוצץ פה רצוצץ פה, למי שאמר דלטוריא (לשון הרע) על בני, ונענש בשני עונשים הרמוזים בנוטריקון של המילה "רצפה" (רצוצץ פה) – תחילה לקחו גחלים מעל המזבח העליון והכו את פיו, ולבסוף העונש השני היה שהועיל המסור של מנשה לגעת בפיו ולהורגו. ומכאן אנו לומדים יסוד: שלעולם אסור לקטרג על עם ישראל בשום מחיר! גם אם רואים דברים קשים כפי שראה ישעיהו, בכל אופן על עם ישראל לא מקטרגים בשום פנים ואופן.

תיחוצי הגמ' לשאלות מנשה

ט. ועל השאלות הנ"ל ששאל מנשה, מתרצת הגמרא (יבמות מט): תשובות נפלאות. לשאלה הראשונה – האם אפשר לראות את ה', השיבה הגמרא: "מִשֶּׁה רַבִּינוּ נִסְתַּבֵּל בְּאַסְפִּקְלֵיָא הַמְּאִירָה... יִשְׁעִיָה

נִסְתַּבֵּל בְּאַסְפִּקְלֵיָא שְׁאִינָה מְאִירָה", ולכן משה שראה באספקלריא המאירה ללא דמיונות, ידע והבין שהוא לא רואה שום דבר – וידע שלא ראה את ה'. לעומתו, ישעיהו שראה באספקלריא שאינה מאירה ("כה אמר ה'"), כשרואים פחות טוב, חושבים שרואים. מי שבאמת יודע, יודע שתכלית הידיעה שלא נדע.

ולשאלה השנייה האם ה' מצוי תמיד או רק בזמנים מסויימים, תירצה הגמרא: "כאן בציבור, כאן ביחיד". תפילת הציבור אינה נמאסת אימתי שקוראים לה', בבחינת "בְּכָל קְרָאנוּ אֵלָיו", וכדרשת הגמרא (ברכות ח). הדורשת את הפסוק (איוב לו, ה) "הֵן אֵל כְּבִיר לֹא יִמָּאֵס" שאין הקדוש ברוך הוא מואס בתפילת הרבים, ויש לה כוח חזק מאוד. אך ביחיד, "דְּרָשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ קְרָאָהוּ בְּהִיוֹתוֹ קְרֹב" – ומתי? אומרת הגמ': "אֵלּוּ עֶשְׂרֵה יָמִים שְׁבִין רֵאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכְּפוּרִים", שאז תפילת ציבור ויחיד הם מתקבלות.

לשאלה השלישית האם ה' מוסיף על ימיו של האדם או לא, מביאה הגמ' את דברי רבי עקיבא לרבנן, מה זה "אֵת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא"? אין משמע רק את הימים שנגזר – אלא אלו שני דורות שנקצבו לאדם שאז זכה מוסיפים לו עליהם, וזה שכתוב: "וְהוֹסַפְתִּי עַל יָמֶיךָ חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה" – כי "זכה מוסיפים לו".

נבואת חזון מול נבואת דיבור – האזינו ושמעו

י. הבדל נוסף בין נבואת משה לנבואת ישעיהו, ניכר בפנייתם אל השמים ולאֶרֶץ. משה רבינו, אומר (דברים לב, א): "הֲאִזְנוּ הַשָּׁמַיִם וְאֶדְבַּרְהָ וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמָרִי פִּי". לעומתו, ישעיהו אומר הפוך (ישעיהו א, ב): "שָׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהֲאִזְנוּ אָרֶץ". ומדוע ההבדל? להאזין – הוא כשאני מדבר איתך קרוב מפה לאוזן, ולשמוע היא שמיעת קול מרחוק. משה רבינו שהיה קרוב לשמים, פנה אליהם בלשון קרובה כלוחש סוד ואמר "האזינו", ולאֶרֶץ הרחוקה ממנו אמר לשון שמיעה "ותשמע". לעומתו, ישעיהו שהיה רחוק מן השמים וקרוב לאֶרֶץ, פנה בסדר הפוך, לשמים הרחוקים ב"שמעו", ולאֶרֶץ ב"האזיני". הרי לנו שוב הבדל מובהק, שנבואת משה הוא בחינת 'שכינה מדברת מתוך גרונו', וישעיהו הנביא הוא בחינת 'חזון'.

גאונות הרוצ'בר והאור שמח

יא. ונבאר עומק זה על פי דבריו של אחד הספרים הכי קשים והעמוקים ביותר, ספרו של הגאון הרוגצ'ובר, רבי יוסף רוזין, הנקרא 'צפנת פענח'. הרוגצ'ובר היה גאון עצום, פלא פלאות של דורות רבים, של גאונות וידיעת כל התורה כולה. הוא היה רבם של החסידים בעיר דווינסק, ובאותה עיר כיהן כרב הליטאים בעל האור שמח, ולמרות זאת שדרה ביניהם אהבה עצומה, ושניהם זכו שספריהם התקבלו בעם ישראל מאוד. אך בעוד שספר האור שמח כולו מתיקנות והוא ספר מובן יחסית, ספר 'צפנת פענח' דורש התעייפות על כל שורה והכל בו רצוף בציוני "עייני עייני", אבל כשמבינים בו משהו מגלים גאונות עצומה. הוא היה בקי בכל החכמות כולן, וראה אותן בתורה הקדושה ובתלמודים והתוספתא, עד שכאשר נפגש עמו חכם מהצד של הסטרא אחרא שקראו לו ביאליק, ואמר ביאליק בפניו ש"מהמוח של הרוגצ'ובר אפשר לחצוב שני איינשטייני", מספרים כששמע זאת הרוגצ'ובר אמר: "ויש עוד מקום לחצוב כמה ביאליק".

הרי חכמים זו 'ספירת החכמה' מעלה יותר גדולה, ואיך יתכן שמצא 'חכמים' ולא 'נבונים'. ועוד קשה, וכי בדור דעה לא נמצאו 'נבונים'.

'נבונים לא מצאת'

טז. והיישוב לזה: מעלת החכמה היא עליונה וגבוהה, ומשה מצא 'חכמים', אך את מעלתה של הבינה – 'היכולת להבין דבר מתוך דבר', לדעת להוריד את החכמה ולבנות אותה אצל העם, את האנשים 'הנבונים' הללו, שידעו להוריד ולתרגם את ההשגות הגבוהות לבני הדור, משה לא מצא. וזה דוקא היה לגודל מעלתם העצומה של 'דור המדבר', שמחמת הביטול אל משה, נשארו רק במדרגת החכמה, ולא נכנסו למדרגת הבינה, כמו שנבאר בהמשך באורך. רק שהחוסר של הבינה, היא חוסר קשה מאוד, כי ענייני שאתה לא יכול לדעת איך להתנהג בדברים שלא אמרו לך, היינו להבין 'דבר מתוך דבר'. ובשעה שהצדיק לא נמצא – שאין את מי לשאול, אם אין הנבונים הידועים להבין 'דבר מתוך דבר', מתוך מה שכבר אמר הצדיק קודם לכן, אז יכולים ליפול הרבה. וכמו שנבאר בהמשך שזה הביא גם את הענין של חורבן הבית.

ספר דברים בא להשלים לעם ישראל את מעלת ה'נבונים'

יז. לשם תיקון החיסרון הזה בא חומש דברים, הרי הוא "משנה תורה" – מלשון 'בינה' ושניות, הבינה היא שניה לחכמה, החכמה זה התורה ארבעת החומשים, והבינה היא ספר דברים 'להבין דבר מתוך דבר' – מתוך התורה של ארבעת החומשים. היינו שבספר דברים משה רבינו בעצמו בא לתקן, כשמתוך גרונו מדברת השכינה, אבל לא מה שהוא התנבא מקודם, אלא בבחינת מבין 'דבר מתוך דבר', וכמו שנבאר.

ההבדל בין נבואת משה לנבואת ישעיהו

יח. וקודם נשוב להבדל בין נבואת משה רבינו לבין נבואת ישעיהו, בנבואת משה רבינו היתה מעלה, שכן אצלו, גם תוך כדי דיבורו עם ישראל הוא מתנבא מהקדוש ברוך הוא, כך ששכינה מדברת מתוך גרונו. אולם נבואת ישעיהו, כפי שהסברנו, היא בבחינה של 'חזון', ואינה במדרגה זו של שכינה המדברת מתוך גרונו בעת אמירת הנבואה לישראל.

ספר דברים כ'זכרון' – מחלוקת התנאים במגילה

יט. כדי להבין לעומק את ההבדל בין ארבעת חומשי התורה הראשונים לבין החומש החמישי – ספר דברים "משנה תורה", יש להזכיר סוגיא מפורסמת בגמרא במגילה (דף ז, א), הגמרא מספרת שאסתר המלכה שלחה לחכמים ובקשה מהם: "כתבוני לדורות". התלבטו החכמים האם לכתוב עוד הפעם את מצות מלחמת עמלק, עד שלבסוף מצאו פסוק ודרשו אותו, שכן יש לכתוב. והפסוק שמצאו בספר שמות לאחר מלחמת עמלק (שמות יז, יד), הוא: "כתב זאת זכרון בפסוק ושים בְּאָזְנִי יְהוֹשֻׁעַ".

ומביאה הגמרא מחלוקת תנאים: רבי יהושע ורבי אלעזר המודעי כיצד לפרש פסוק זה. כי בספר שמות (סוף פרשת בשלח) נזכרת מלחמת עמלק בפעם הראשונה, ובפעם השנייה נזכרת בספר דברים (פרשת כי תצא פרק כ"ה). ופעם שלישית היא נזכרת בדברי הנביאים – בספר שמואל. וכעת רוצים להזכיר אותה פעם רביעית במגילת אסתר.

עיקר לימודו של הרוגצ'ובר היה ברמב"ם. הוא חי את הרמב"ם תמיד, עד כדי כך שהיה קורא לו "הרבי שלי", והיה נוהג לפתוח את יום לימודו באמירת "בוקר טוב רבי", ולסיימו ב"לילה טוב רבי". גם אצלו הפשט ההלכה הדרש והאגדה – הכל אחד כי הכל תורה.

מאונות הרוגצ'ובר ושלוש הבחינות בדיבור של משה

יב. ולענייננו מסביר הצפנת פענח (תנינא דף כ"ג סוף טור ד') בצורה עמוקה את ההבדל בין נבואה לחזון. כל נביא, רואה מחזה נבואי בשעה מסוימת, ולאחר מכן הוא אומר לישראל מה שראה מתוך זכרונו, וזהו 'חזון'. אך בדיבור של משה רבינו, היו שלוש פעמים נבואה: פעם ראשונה: בזמן שהיה מתנבא ומקבל ישירות מהקדוש ברוך הוא. פעם שנייה: בזמן שהיה מוסר את הדברים לעם ישראל, שהיה מתנבא תוך כדי דיבור ומקבל נבואה באותה שעה, כיצד למסור את הדברים לישראל בבחינת 'שכינה מדברת מתוך גרונו'. ופעם שלישית התנבא משה רבינו בזמן כתיבת התורה.

חכמה, בינה ודעת

יג. ונבאר יותר את העניין הזה על פי הספירות, חכמה, בינה ודעת (חב"ד). קבלת ההשגה בראשונה על ידי משה מאת ה' ישירות, היא בחינת חכמה, וכמו שמסביר רבינו שחכמה היא השכל שיש לאדם בכוח שטרם יצא לפועל. נבואתו בשעת מסירת הדברים לעם ישראל כדי להוציאה מהכוח לפועל ולהתאימה אליהם, היא בחינת בינה. ונבואתו בשעת כתיבת התורה היא בחינת דעת, שהוא השכל הנקנה והנשאר לעד כזיכרון בבחינת ספר.

לכתר זכה ר' עקיבא

יד. משה זכה לחכמה, בינה ודעת, אולם חסר לו את בחינת ה'כתר'. ומשום כך, כשראה משה את סבלו וייסוריו של רבי עקיבא ושאלו זו תורה זו שכרה, אמר לו הקדוש ברוך הוא (מנחות כט:): "שתוק, כך עלה במחשבה!" – שכן במדרגת החכמה (המדרגה שלך) – אי אפשר להבין זאת, ורק על ידי 'שתיקה' שהיא 'סייג לחכמה' – היא גבוהה יותר, תעלה ל'כתר' – בחינתו של רבי עקיבא, שעל זה אמר המדרש (במדבר רבה יט, ו) על הפסוק (איוב כח, י) "יָכַל יִקָּר רִאשֹׁתָהּ עֵינֶי", "דְּבָרִים שְׁלֹא נִתְגַּלּוּ לְמִשְׁה נִתְגַּלּוּ לְרַבִּי עֲקִיבָא וְחֻבְרִי" – שהם סודות הכתר וקשירת הכתרים לאותיות. ושם אפשר להבין גם דברים שהם 'למעלה מטעם ודעת', שאי אפשר להבין אותם בחכמה רגילה.

חכמים מצא נבונים לא מצא

טו. ולפי"ז יש להעמיק להמשך הפרשה ועניין שלושת השבועות של 'ימי בין המצרים', והתיקון של ספר דברים. בתחילת הפרשה, אחרי שמונה מקונן ב'איכה', פונה הוא לישראל ואומר (דברים א, ג): "הָבִי לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנָבִיִּים וְיָדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם" – יש כאן ספירות חב"ד, כי יש פה 'חכמים' – 'חכמה', יש פה 'נבונים' – 'בינה', ויש ידועים, ומה זה ידועים? אתה יכול לפרש 'ידועים' שכולם יודעים אותם, וזה אולי הפשט הפשוט. אבל 'ידועים' זה 'דעת'.

אך לאחר מכן משה אומר (שם, טז): "וְאֶקַּח אֶת רִאשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְיָדְעִים וְאֶתְּן אֹתָם רִאשִׁים עֲלֵיכֶם" – לא מוזכר 'נבונים'! ואומר רש"י (שם): "אֶבֶל נְבוֹנִים לֹא מְצָאתִי". ולכאורה קצת קשה,

הזיכרון הכי הכי גדול. וכשלימדתי זאת בפעם הראשונה תמהתי: אם הם לפחות זוכרים משהו, איך ייתכן שהוא ש"זוכר לא כלום", זה הזיכרון הגדול מכולם? ולפני שנבאר את הסוג של 'אני זוכר לא כלום', נספר מעשה מהצדיקים שדיברנו בהם, שיבאר זאת.

עוד סיפור על הרג'צ'ור והאור שמח

כג. ר' שמחה מדווינסק (בעל 'האור שמח'), אהב את חברו הגאון הרג'צ'ור, ואמר שכולם מדברים על הזיכרון העצום של הרג'צ'ור, שאכן דבר לא נעלם ממנו והכל היה מונח לו מול העיניים. אבל שאל ר' שמחה, מה זה בעצם "זיכרון"? לזכור מה שלמדתי לפני חודש, שנה, או שנתיים? הרי כיום רובנו מוגבלים פחות או יותר לזיכרון שנתי. אחרי שנה, כבר אומרים "חזקה על המת שישתכח מן הלב", בסוד "נשכחתי כמת מלב". ורואים ממש ששנים עשר חודש זה די גבול בזיכרון, והלוואי שנזכור מה שאנחנו לומדים למשך שנה.

זיכרון זה לא מה שלמדתי הרגע!

כד. אבל הרג'צ'ור, שלמד כל הזמן את כל התורה כולה, מסופר: כשהיה צריך לנסוע מעיר לעיר ברכבת, היה מעביר את כל הש"ס במוח שלו – חצי ש"ס בהלך וחצי ש"ס בחזור, וכך היה עושה סיום הש"ס אחרי נסיעה ברכבת. כך זה היה אצלו כשהמוח עובד טוב כ'מחשב על', הכל רץ. אומר ר' שמחה: אם כך, איזו חכמה יש לזכור את מה שלמדתי הרגע? כל אדם פחות או יותר זוכר מה שלמד הרגע, הרג'צ'ור למד הרגע או היום את כל הש"ס, אז בודאי אין חכמה שאדם זוכר את מה שלמד היום.

ומה נלמד מזה? שמושג "זיכרון" מתייחס רק לדבר שאינו נמצא מול העיניים שלך. אבל אם אני רואה כוס, אני לא יכול לומר "אני זוכר שהיתה כאן כוס", אני רואה אותה כאן! אבל אם הלכתי מכאן ואני לא רואה אותה, כי אני לא נמצא כאן, אז אני יכול לומר שאני זוכר שהיתה כאן כוס או משהו אחר על השולחן. רק כשאתה לא שם, שייך לומר "זיכרון".

אפרו של יצחק מונח לפני – מתי אין צורך בזיכרון?

כה. ומביא הרג'צ'ור (שדרכו להביא ראיה לכל דבר מכל התורה) ראיה נפלאה לכך מתורת כהנים בפרשת בחוקותי. את הפסוק שאומרים כל בוקר (ויקרא כו, מב): "וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאָף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאָף אֶת בְּרִיתִי אֲבִרְהָם אֲזָכֹר וְהָאָרֶץ אֲזָכֹר". מיד שמים לב: "וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב" – יעקב מקבל לשון זיכרון. "וְאָף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק" – יצחק לא מקבל לשון זיכרון. "וְאָף אֶת בְּרִיתִי אֲבִרְהָם אֲזָכֹר" – אברהם מקבל לשון זיכרון. "וְהָאָרֶץ אֲזָכֹר" – הארץ מקבלת לשון זיכרון. וקשה, למה יצחק אינו מקבל זיכרון? אומר התורת כהנים (בחוקותי פרשה ח): "כִּי אֲפָרוּ שֶׁל יִצְחָק צָבוּר וּמוֹנָח לְפָנַי". את יצחק אני לא צריך לזכור, את יצחק אני רואה!

על כוחו העצום של יצחק אבינו מובא בגמרא (שבת פט:), שדווקא הוא זה שמציל אותנו לעתיד לבוא מהדין העליון. ליצחק יש כח עצום שאפרו (אפר האיל שמתלבשת בו נשמתו של יצחק) נמצא כביכול מול העיניים. ומכאן מוכיח הרג'צ'ור, שנקודת הזיכרון קיימת רק בדבר שאינו מול עיניך, אבל בדבר שנמצא מול העיניים לא שייך זיכרון.

והשאלה היא האם הפסוק "כְּתַב זֶאת זִכְרוֹן בְּסֵפֶר יְשׁוּעָה בְּאֲזִנֵּי יְהוֹשֻׁעַ", יכול ללמד על ארבעה מקומות שבהם תיכתב מלחמת עמלק, או רק על שלושה מקומות.

וזהי המחלוקת בגמרא שם: רבי יהושע אומר: "כְּתַב זֶאת" – מתייחס למה שכתוב כאן, כלומר מה שכתוב בספר שמות. והמילה "זִכְרוֹן" – מתייחסת למה שכתוב במשנה תורה – ספר דברים. והמילה "בְּסֵפֶר" – מתייחסת למה שכתוב בנביאים – ספר שמואל. לפי דעה זו אומרים חכמים לאסתר: "לא נשאר לנו מקור לכתוב פעם רביעית". אבל רבי אלעזר המודעי אומר אחרת: "כְּתַב זֶאת" מתייחס לכל התורה כולה, ואף על פי שהדבר כתוב בה פעמיים (בשמות ובדברים), התורה כולה נקראת בשם "זֶאת". וממילא, אם כך, מה יהיה ה"זִכְרוֹן"? זיכרון זה יהיו דברי הנביאים. ומה יהיה "בְּסֵפֶר"? זו תהיה מגילת אסתר. וזה הפשט הפשוט בסוגיית הגמרא.

מהות הזיכרון – כשהדבר אינו מול העיניים

כ. הגאון הרג'צ'ור מעמיק בדבר ושואל: במה בעצם נחלקו רבי אלעזר המודעי ורבי יהושע? והוא מבאר שהמחלוקת היא, האם אפשר לקרוא לספר דברים, שהוא 'משנה תורה', בשם "זִכְרוֹן"? כי אולי בכלל אי אפשר לקרוא לו כך. וכדי להבין ולהעמיק בדבריו נזכיר את דברי רבינו הקדוש בספרי מעשיות, שכמובן שלא נזכרו בדברי הרג'צ'ור, אבל כדרכנו אנחנו אוהבים לבלול מכל התורה כולה, ולבנות ע"ז את החידושי תורה.

שמונת בעלי הזיכרון בסיפורי מעשיות

כא. בסיפורי מעשיות (מעשה יג – ביום הראשון של החתונה) מופיעים שמונה זקנים בעלי זיכרון פלאי, כל אחד בעל זיכרון גדול מחברו. אבל גם בעל הזיכרון הנמוך מכולם, יש לו זיכרון שאין לנו אחד בעולם כמעט שיכול לזכור זיכרון כזה, כי הוא זוכר את הרגע שבו חתכו את חבל הטבור שלו, שזהו זיכרון עצום לכשעצמו (בירושלמי מובא על שמואל שהיה לו זיכרון כזה). הבא אחריו זוכר: איך שהמלאך היה מלמד אותו תורה בבטן אימו, שזה זיכרון מוקדם יותר. וזה שמעליו זוכר את המצב של ארבעים יום קודם יצירת הוולד, זמן שבו הוא נחשב רק כמים בעלמא, כדברי הגמרא (יבמות סט:): "מֵיָא בְּעֵלְמָא". והרביעי זוכר את הולכת הטיפה שממנה נוצר הוולד, היינו את רגע הייחוד.

אחריהם יש עוד ארבעה בעלי זיכרון גבוהים יותר. כי החמישי זוכר את המצאת הטיפה כפי שהייתה במוח של האבא, שזהו זיכרון קדום עוד יותר. השישי אמר שהוא זוכר את הטעם, שהוא כנגד הנפש. השביעי אמר שהוא זוכר את הריח, שהוא כנגד הרוח. והשמיני אמר שהוא זוכר את המראה, הוא כנגד הנשמה. נמצא שאלו השמונה זוכרים את מדרגות יצירת הוולד – מהמראה (נשמה), הריח (רוח), הטעם (נפש), והמצאת הטיפה במוח האב. ואחר כך: הזוכר את הייחוד, והזוכר את ארבעים יום ליצירה, והזוכר את לימוד המלאך, והזוכר את חתיכת חבל הטבור.

הבעטליר העיוור שזוכר 'לא כלום'

כב. והנה, בא הבעטליר העיוור – שהוא רומז לרבינו בעצמו – ואומר להם: אתם זוכרים מצוין. אבל אני זוכר דבר שהוא בכלל לא זיכרון, כי 'אני זוכר לא כלום'. וכולם התפלאו מגודל זכרונו, שהרי זה

שלמות הדיבור של הבעטליר העיוור

חומשי תורה, דיבורו של הקדוש ברוך הוא שמתלבש בקולו של משה, ואתה שומע כביכול את הדיבור של הקדוש ברוך הוא.

לעומת זאת, ספר דברים – שהוא "דברי עצמו" ו"שכינה מדברת מתוך גרונו", הכוונה בזה הוא שמשא אומר מפי עצמו, מיומנתו, אלא שהוא כל כך מכוון לאמת ברוח הקדוש שלו, עד שהשכינה אומרת בדיוק את מה שמשא רוצה לומר! רק ההתחלה היא שמשא אומר מפי עצמו, ואז 'שכינה מדברת מתוך גרונו', ומה שהוא רוצה לומר השכינה גם באה ואומרת. שוב, בארבעת החומשים, הקב"ה הוא היוזם את הדיבור, ומתלבש בקולו של משה. ואילו בספר דברים להיפך, משה הוא היוזם, ומכוון ברוח הקדוש שלו, והשכינה מתלבשת בגרונו, וכך הדיבור נאמר.

זוהי ההגדרה העמוקה להבדל בין החומשים, ועל זה נחלקו רבי אלעזר המודעי ורבי יהושע, האם מאחר שמשא אומר זאת מפי עצמו ומצד שני 'שכינה מדברת מתוך גרונו' ניתן להשוותו לזיכרון או לא. ועומק המחלוקת, כי כיון שמשא אומר מפי עצמו כלומר הוא משתמש קודם לזיכרון שלו, ומעלה את מה שהוא זוכר מדיבורי ה', וכך הוא אומר מפי עצמו. או שכיון שסוף סוף 'שכינה מדברת מתוך גרונו', א"כ זה לא זיכרון – של חזון שראה ממקודם, כי הדיבורים בסוף יוצאים שלא באופן של זיכרון, אלא של נבואה שנאמרת מתוך גרונו, רק שמשא הוא היוזם הראשון של הדיבור ואז מתלבשת בדבריו השכינה. ובה נחלקו התנאים.

מעלת דור המדבר – ביטול גמור ללא 'נבונים'

ל. וכעת מן הפלפול היפה נגיע למעשה, הזכרנו שמשא רבינו חיפש אנשים (דברים א, יג) "חֲכָמִים וְנָבוֹנִים וְיָדָעִים" – חכמה, בינה ודעת. אך למעשה "נבונים לא מצאתי" – לא מצא נבונים בדורו. ותמיד היה קשה לי מאז קטנותי, הרי הגמרא אומרת (עירובין ק): שאישה שמכוונת למצוה לשמח את בעלה, זוכה לבנים "שאפילו בדורו של משה לא היו כמותם", זוכה לבנים נבונים כמו בני יששכר, שנאמר בהם (דברי הימים א' יב, לג): "מִבְּנֵי יִשָּׁשְׁכָר יוֹדְעֵי בִינָה לַעֲתִים לְדַעַת מֶה יַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל". הרי שאפילו בדורות אחר כך אפשר למצוא נבונים, א"כ איך יתכן שבדורו של משה לא נמצאו? (כמו שהקשינו לעיל).

לא רצו לומר מעצמם דבר שלא שמעו ממשא

לא. והיום התבוננתי בכך, שמה שלא נמצאו נבונים בדור המדבר, זו הייתה דווקא מעלה ושבת להם! כי מהי נקודת הנבון? הנבון 'מבין דבר מתוך דבר'. אבל להבנה זו יש מחיר, כי ספירת החכמה היא 'ביטול' לחכמה של רבו – ביטול מוחלט לרבו. דור המדבר, "דור דעה", נקראים על שמו של משה, שהיה בחינת 'דעת' שנאמר בו (דברים ה, לה): "אֵתָהּ הָרָאָתָ לְדַעַת", והם היו בביטול גמור אליו.

היה להם כביכול "ראש קטן" – אבל לשבת! כלומר, מה שמשא אמר – זה מה שיש. הם לא רצו להבין דבר מתוך דבר, כי כשמבינים דבר מתוך דבר, זה מה ש'אתה' הבנת מתוך הדבר, ואולי זו אינה האמת המוחלטת. ולכן מתוך ביטול הגמור למשה, הם דילגו על מדרגת ה'נבונים' (בינה) וקפצו ישר לדעת. הם קלטו את חכמתו העצומה של משה, ולא רצו לחדש מעצמם דבר, בדומה לרבי אליעזר (סוכה כז:): שלא אמר מעולם דבר שלא שמע מרבו. זוהי מעלת דור המדבר, שלא נמצאו בהם נבונים מרוב ביטול למשה.

כו. ולפי נבין את העניין של הבעטליר העיוור. הוא זכה לשלמות זיכרון מוחלטת, ומסביר רבי נתן (ליקוטי הלכות, תפילין ה, ה) שהסיבה לכך נעוצה בפסוק (במדבר טו, לט-מ): "וְלֹא תִתְּנוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֵתֶם זֵינִים אַחֲרֵיהֶם לְמַעַן תִּזְכְּרוּ", הבעטליר העיוור הוא רואה מצוין, ולמה הוא קורא לעצמו עיוור? משום שבעיניו, העולם הזה אינו שווה אפילו הסתכלות אחת! כל זמן העולם וכל הבליו לא שווים אפילו הסתכלות אחת, הוא "עיוור" מלהסתכל בהבלי העולם הזה, "מחזיו דהאי עלמא", לכן הוא זכה לזיכרון הכי גדול. וכמו שנרמז בפסוק אם "לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" אזי יתקיים בכם "למען תזכרו" – זיכרון אבסולוטי.

אני זוכר לא כלום, כי אני נמצא שם וחאה את זה

כו. ומהו אותו זיכרון הגדול שהוא "לא כלום"? העומק בדברי רבינו הוא, שהבעטליר העיוור – שהוא רבינו בעצמו – זכה להיכלל באינסוף. וכאשר אדם נכלל באינסוף, הוא אינו צריך לזכור שום דבר. "אני שם" – כלול בכל מה שצריך לזכור, איני זוכר את השמונה מדרגות – כמו שאר בעלי הזיכרון, שזוכרים מה שהיה, אבל הם כבר לא שם, אלא אני ממש שם כלול בכל אלו הזכרונות, וכיוון שאני שם – אני רואה את זה, זה כבר לא נקרא זיכרון.

מחלוקת התנאים: האם ספר דברים הוא 'זיכרון'?

כת. לאור היסוד הזה נחזור למחלוקת רבי יהושע ורבי אלעזר המודעי בגמרא מהו "כתב זאת וזכרו בפסוק", לדעת רבי יהושע, רק חומש שמות נקרא "זאת", ולכן "זכרו" יכול להיות ספר דברים. אבל רבי אלעזר המודעי חולק ואומר: כל התורה כולה נקראת "זאת", כי אי אפשר לקרוא לספר דברים "זכרו"? הרי ספר דברים הוא דברי משה רבינו (דוגמת הבעטליר העיוור לא פחות), וכי שייך לומר עליו זיכרון? ודאי שלא! ולכן "זכרו" יהיה ספר שמואל שזה כבר דברי נביא, ולא שייך בכלל לקרוא ל'משנה תורה' זיכרון, כי משה רואה מול עיניו את הנבואות שהוא מתנבא. זוהי גאונותו של הרוגצ'ובר, המבאר את שורש המחלוקת: בהאם ניתן לקרוא לספר דברים "זיכרון" או לא.

ההבדל העמוק בין שאר החומשים לספר דברים

כט. אבל עדיין יש כאן נקודה עדינה ועמוקה מאוד. כי מצד אחד, אנו אומרים שספר דברים הוא "שכינה מדברת מתוך גרונו", ולכן אינו כנבואת 'חזון' (כדברי הנביאים), שכן נבואת חזון היא זיכרון – הנביא זוכר מה שראה במראה הנבואה מקודם ואומר לישראל, ועל נביאים נכון לומר זיכרון. אבל עדיין על ספר דברים יש קושי. כי מצד שני, דברי משה במשנה תורה הם 'מפי עצמו' – רק ששכינה מדברת מגרונו, שלכן יש לספר דברים מדרגה שונה משאר החומשים. וא"כ עדיין אנחנו צריכים להגדיר את 'ספר דברים'.

והביאור בזה: על כל ארבעת החומשים הראשונים נאמר (שמות יט, יט): "מִשָּׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל", ואומר רש"י (שם): "יעננו בקול" – "בקולו של משה" (ברכות מה:). כלומר, משה נותן כביכול את ה'קול' לדיבורו של הקדוש ברוך הוא. זהו הדיבור בארבעה

הצורך ב'נבונים' כשהרבי מסתלק – התיקון של ספר דברים

לב. אבל עם הביטול הזה יש בעיה, והיא מתעוררת כאשר הרבי מסתלק. אם הרבי לא נמצא כדי להורות לך מה לעשות בכל רגע, ואתה אינך נבון, אתה בבעיה גדולה, ולא תוכל להיות אפילו רגע אחד. כי רק אם אתה נבון שמבין דבר מתוך דבר, תוכל להבין כיצד להתנהג במציאות החדשה שהרבי לא נמצא, מתוך מה שהרבי אמר לך אתמול. וראינו זאת בחטא העגל: הם היו 'חכמים' ולא 'נבונים', וכשמשוה הסתלק מהם לארבעים יום, הם התבלבלו מהשטן שהראה להם שמשוה מת, ולא ידעו מה לעשות וכיצד להתנהג כשמשוה לא היה שם לשאול אותם. אילו היו נבונים המבינים דבר מתוך דבר, לא היו נופלים בעגל. היו מצליחים להבין לבד 'דבר מתוך דבר', שזה מעשה שטן, ואין להם להיגרר אחריו.

עכשיו הזמן לבנות בישראל נבונים

לג. ולכן, כעת כשמשוה רבינו עומד להסתלק מן העולם, הוא מזכיר לישראל שלא מצא בהם נבונים, והוא חייב לבנות בעם ישראל את ה"נבונים". וכמו שהוא רואה שעברו ארבעים שנה, ועדיין לא עמדו על דבריו, וכדברי הגמרא (עבודה זרה ה:): אין אדם עומד על סוף דעת רבו עד ארבעים שנה, שהוא "בן ארבעים לבינה", וזה שייך לנבונים. ובשביל כך אומר משה את "משנה תורה" – שכל כולו 'בינה'.

כי ארבעת החומשים הראשונים הם בסוד "חכמה". ספר דברים, "משנה תורה", הוא בסוד "בינה". משה אומר לישראל: כל התורה שהקדוש ברוך הוא לימד אותי בחומשים הקודמים, עתה אני ילמד אתכם ממנה בבחינת 'מבין דבר מתוך דבר', וכעת אני מלמד אתכם "משנה תורה" מתוך ההבנה הזו. איני משתמש בבחינת "משה ידבר והאלהים יענו" (שמות יט, יט) – כי אז תהיו רק חכמים, אלא אני אומר 'מפי עצמי' את מה שהבנתי דבר מתוך דבר, רק ששכינה מדברת מתוך גרונו, ומשה מקבל בכל שנייה הסכמה מהקב"ה שאני נבון אמיתי ומבין באמת ונכון.

כל מה שכתוב בספר דברים זה דאורייתא

לד. הסכמה זו של השכינה היא קריטית, שכן כל הכתוב בספר דברים נחשב לדאורייתא לכל דבר, כמו ברכת המזון, שכתוב (דברים ה, ט): "וְאֵלֶיךָ יִשְׁבָּעַתָּ וּבִרְכָתִי". ולמרות שזה "משה מפי עצמו אומר", בכל אופן כל מה שאומר משה – הוא דאורייתא, כי שכינה מדברת מתוך גרונו. רק בארבעה חומשים הקדוש ברוך הוא התחיל לדבר אל משה, ואילו במשנה תורה משה מתחיל והקדוש ברוך הוא נותן הסכמה על כל מילה של משה. ועל ידי לימוד 'משנה תורה', בונה משה בעם את כוח ה"נבונים", שיוכלו גם אחרי פטירתו להבין דבר מתוך דבריו ולדעת איך להתנהג.

חש"י הקדוש – 'אחיה של התורה' המבין דבר מתוך דבר

לה. ונקשר כל זה להילולת רש"י הקדוש שחלה היום בלילה (כ"ט תמוז)? רבינו אומר (שיחות הר"ן אות רכ"ג) שרש"י הקדוש נקרא "אחיה של התורה". שהרי להדפיס חומש בלי רש"י זה חסר, עיקר המפרש הוא רש"י, שתמיד הולך יחד עם פסוקי התורה. כי מה עשה רש"י? הוא סידר על כל התורה שבעל פה על התורה שבכתב "משנה תורה" – וזה כמו בחינה של משנה ושני לתורה, הביאור המבין דבר

מתוך דבר' מתוך התורה שבכתב, היא התורה שבעל פה. ורש"י הוא בבחינת 'משנה תורה', כי הוא לוקח את התורה שבעל פה ומחבר אותה לתורה שבכתב.

חורבן הבית כי הצדיק אבד וגם נבונים אין

לו. השורש חורבן הבית והבעיות שלנו, היא שהסתלק הצדיק, וכמו שכתוב (ישעיהו נז, א): "הַצִּדִּיק אָבָד וְאֵין אִישׁ שֶׁם עַל לֵב... כִּי מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצִּדִּיק". כשיש צדיק שאומר לנו מה לעשות ושומעים לו, אין בעיה ואתה מסודר, אתה לא תיפול בשום דבר, כי אתה שומע לצדיק. אבל "הַצִּדִּיק אָבָד" ואיננו, נוצר חלל, אין לנו את החכמה של הצדיק. ולא רק זאת "וְאֵין אִישׁ שֶׁם עַל לֵב" – אין גם את האנשים הנבונים – 'בינא לבא' (תקוני זוהר דף יז), ואז אפשר ליפול לעבירות, לבלבולים, לשנאת חנם, ועד לחורבן בית המקדש.

העצה להינצל מחורבן, זה היא להיות 'נבון'. שאז אף על פי שהצדיק לא נמצא, תדע להבין דבר מתוך דבר ותדע איך להתנהג. וכפי שאומר רבינו (ליקוטי מוהר"ן תניינא תורה ס"ח) שעניין ההמשכיות ממנו, הוא שהתלמידים יעשו תלמידים. הרבי הוא ה'חכמה', ואנחנו התלמידים צריכים להיות 'נבונים', להבין מתוך דבריו מה לעשות, וכל תלמיד יעשה עוד תלמיד.

משיח – התיקון של הבנת דבר מתוך דבר

לז. ונוסיף ממתק נפלא שראיתי מהגה"ח הרב יצחק גינזבורג שליט"א. אם חורבן הבית (כמו גם חטא העגל) נבע מחוסר ב'נבונים', הרי שתפקידו של משיח הוא לתקן זאת ולעשות אותנו נבונים, כדוגמת משנה תורה שמשוה השאיר לנו בפטירתו כדי שנהיה נבונים. ושימו לב לחשבון: אם ניקח את המילה משיח ונמלא אותה: מ' (מ-ם) = 80. י' (י-י) = 20. ש' (ש-י) = 360. ח' (ח-י) = 418. הכל יחד שווה בגימטריה 878. והנה, המילים "דבר מתוך דבר" שוות בדיוק 878! מכאן שמשוה בא לתת לנו את הכוח להיות נבונים המבינים "דבר מתוך דבר". הסתלקות הצדיק – "הצדיק אבד" – אינה תלויה בנו. מה שכן תלוי בנו, הוא להיות נבונים, להבין דבר מתוך דבר מדברי הצדיק. אכן רבינו הקדוש אינו איתנו בגופו, אך הוא נתן לנו כלים להיות נבונים. התיקון מחורבן בית המקדש ועד לגאולה מתחיל בלהיות נבונים, ולהבין דבר מתוך דבר, ועל ידי כך נגיע מלמטה למעלה לגאולה העתידה שיוכנו ה', אמן.